

100
10
Мих. Грушевський

КІЇСЬКИЙ
„РІДНИЙ КУР’ЄР”
Київ, Печерський

СТЕПАН ПАНЬКІВСЬКИЙ

Вільна Україна.

Статі з останніх днів =====

===== (березень — квітень 1917)

Статі ці друкувалися в часописи «Нова Рада», №№ 1—15, з 25 березня—15 квітня.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Ціна 15 коп.

Київ, 1917.

Друкарня т-ва „П. Барський“, Хрещатик 40.

Книги і брошури того ж автора:

- Історія України-Руси, 8 томів (т. 2, 3 і 5 нема в продажі, будуть аж після війни).
Ілюстрована історія України.
Про старі часи на Україні. Коротка історія.
Культурно-національний рух на Україні в XVI—XVII в. (з ілюстраціями).
Всесвітня історія в короткім огляді, з ілюстраціями, перша частина вийшла, друга друкується, третя (XVII—XIX вв.) ладить ся до друку.
З політичного життя України. Розвідки, промови, замітки (Громад. рух на Україні. Галицьке боярство. Хмельницький і Хмельниччина. Виговський і Мазепа. Шведсько-український союз 1708 року, и ин.). Друкується.
З біжучої хвилі. Статі на теми дня 1905—1906 рр.
Антракт. На українські теми 1907—1914 рр. Друкується.
Під хмарою стоячою. З українського життя. Друкується.
Брошури:
Хто такі Українці і чого вони хочуть?
Звідки пішло Українство і до чого воно йде.
Якої ми хочемо автономії федерації.
Вільна Україна. Статі з останніх днів.
Про українську мову і школу.
Про українську мову і українську справу.

Сі книжки і всякі иньші продають ся в усіх українських книгарнях. Від видавців можна діставати тільки великими партіями (по 1000 прим. і більше), тільки на місці, без доставки.

Українські книгарні:

- Київ, Безаківська 8, Укр. Книгарня.
Київ, Володимирська 53, Крамниця „Час“.
Київ, Фундуклївська 4, Книгарня Е. Череповського.
Полтава, коло Европ. Гостинниці, Україн. Книгарня.
Полтава, б. Котляревського, книгарня Г. Марковича.
Харків, Петровський пер. 18, Укр. Книгарня.
Одеса, Преображенська 11, Книгарня „Діло“.
Катеринослав, Поліцейська 36, Книгарня „Слово“.
Катеринодар, Кн. склад „Слово“, Кубан. союзу дріб. кредиту.
Кремінчук, Катерининська 4, Укр. Книгарня.
Миколаїв, Московська 3, Просвіта.
Петроград, Петроград. Сторона, Большой пр. 1, Укр. Книгарня.

Велика хвиля.

Велика хвиля настала! Впали з України кайдани, в котрі прибрала її лукава політика Московського царства, коли визволений великими зусиллями Український нарід передав в його опіку свою новоздобуту свободу!

Як тільки виявила ся дійсна основа московської політики—її заміри трактувати Українців не як вільних співників, а простих підданих московського царя, власність московського царства,—українське громадянство, його політичні провідники голосно і рішучо запротестували против сього. Вже через чотири роки по підданню цареви, маніфестом 1658 року вони проголосили своє підданне за уневажнене, свій зв'язок з Москвою за розірваний. Але царське правительство, як раз узяло під свою руку український нарід, так уже не хотіло вертати йому волі—права рішати про себе. Використовуючи кожду внутрішню незгоду в українськiм громадянстві, клясові і всякій иньшій суперечности, що розбивали однастайність української політики, воно нитку за ниткою сплітало міцні ретязі на український нарід і нарешті привело його до того поневолення, до тої безрадности і упадку, в котрім він опинив ся сто літ пізнійше.

Всі героїчні зусилля, всі жертви і заходи кращих синів України в пізнійших десятиліттях зоставались без успіху. Російський спрут цупко тримав свою здобич, і тільки російська революція визволила нас, розтявши нервовий центр його. Ми знову стали з підданих горожанами, вільними і повноправними, і можемо знову рішати про себе, становити право для себе, і будувати долю свого народу, своєї землі. В вільній Російській республіці не може бути невольних народів, так само як не може бути невольних людей!

Сю глибоку зміну в становищу нашого народу і нас як його представників ми мусимо в повній глибині відчуті і з неї відповідні виводи зробити. Минули ті обставини, коли ми мусіли виступати з петиціями, супліками, доказувати свої права навіть на культурне самоозначення, навіть на такі елементарні річі як уживання своєї мови для своїх культурних потреб, допущення її до навчання в школі, до уживання в урядах і суді. Ще рік тому українське громадянство силкувалося прихилити уряд і законодавні органи до того, щоб вони звели українську справу в Росії з мертвої точки, признавши отсі елементарні домагання: занехання репресій, відновлення скасо-

ваної з початком війни української преси і українських організацій, заведення української мови в школі і в урядованню. Ні уряд, що ще вірив тоді в можливість повного винищення українства в виїмкових обставинах війни, ні російські парламентарні круги, ні поступове російське громадянство тоді не послухали нашого голосу. Українство зісталося на мертвій точці репресій аж до останньої хвили. Система утисків на українство була доведена до небувалих крайностей—дійшла свого вершка, небувалого від ганебного указу 1876 року, саме в переддень революції, що переставила українську справу в зовсім иньші обставини, на зовсім иньший ґрунт.

Нічого більш помилкового не може бути тепер, як витянути старі українські петиції й подавати їх наново правительству як наші домогання в данім моменті. Не може бути більшого нерозуміння хвилі, як наші старі домогання вважати мірою українських потреб в теперішності і сповненнем їх думати задоволити потреби нинішнього українського життя. Те, чого ми добивалися п'ять, чотири, три, навіть рік тому, колиб дане було тоді, було б прийняте українським громадянством з широю подякою, і дійсно могло б мати своє значіння, було б добром для нашого народу, охоронило б його від переживання тяжких хвиль останніх літ, улекшило б йому дальший культурний похід. Воно, розуміється, потрібне й тепер, мусить бути уділене негайно, щедрою рукою, в розмірах найбільш широких, свободних від усяких обмежень і застережень. Але воно ніяк не може вважатися задоволенням українських потреб, „розв'язанням українського питання“ для даного моменту. Се треба з усею рішучістю сказати про останню заяву тимчасового правительства про його спочуття до „культурно-національного самоозначення народностей Росії“. Не про нього тепер річ і нікого воно тепер не інтересує на Україні. Українського питання вже нема. Є вільний, великий український нарід, який буде свою долю в нових умовах свободи.

Великі події пережиті нами зняли гальми з скритої енергії нашого народу. Як пригнетена пружина вона підносить ся перед здивованими очима чужих—і своїх.

Потреби і домагання України розгортують ся в усій широті. Наибільше нещастє в сій хвилі і для правительства і для провідників громадянства—се не поспіти за скорим розгортанням домагань моменту.

Царське правительство кінець кінцем засудило себе на смерть тим, що не могло йти з походом життя і дурило себе гадкою, що може його спинити або притримати, розложити задоволення навіть тих уміркованих вимог, які йому ставилися, на безконечні часи. Так можуть себе потопити і його наступники і всі хто беруть ся кермувати народнім життям чи нашим чи загально російським, коли будуть водити ся старими

споминами про ті мінімальні жадання, які ставились в старих умовах життя, в тім черпащинім поступі, котрим воно поступало.

Остерігаємо їх від сього! Ми ж в кождім разі сих помилок не можемо робити! Мусимо тримати руку на пульсі народнього життя і йти в ритм його битя. Воно тільки нам закон, йому ми мусимо коритись, його голосити всім, без огляду чи воно буде їм приємне чи ні.

Домагання, котрі висуває нинішня хвиля, можуть бути прикрою несподіванкою для багатьох. Але нема що робити! Мусимо їх ставити і проводити. Лагідно, по можности, і тактовно, скільки є змоги,—але рішучо, рішучо, рішучо! Fortiter in re, suaviter in modo, як говорить старе прислів'є (твердо що до самої річи, мягко що до форми).

✓ Перед вагою моменту і відповідальністю, яку він кладе на всіх нас, мусять відступити на другий плян всякі иньші огляди й рахунки.

Воля нашого народу мусить бути сповнена.

Повороту нема.

Резолюції винесені на вселюдних зборах, громадських і партійних з'їздах, конференціях і нарадах останніх тижнів не полишають ніякого сумніву що до тої політичної плятформи, на якій об'єднують ся всі активні елементи української людности. Се старе наше домагання широкої національно-територіальної автономії України в російській федеративній республіці, на демократичних підвалинах, з міцним забезпеченням національних меншостей нашої землі.

Инакше і бути не могло. Домагання народоправства і суто-демократичного ладу на Україні в відокремленій, „незмішаній“ автономній Україні, звязаній тільки федеративним звязком чи то з иншими племенами словянськими чи то з иншими народами і областями Російської держави—се старе наше гасло. Підняте ще в 1840-х роках найкращими синами України: Шевченком, Костомаровим, Кулішем, Гулаком, Білозерським і иншими, воно від того часу не переставало бути провідним мотивом української політичної мисли, організаційної роботи, культурної і громадської праці. Часами тільки воно не розгортувало ся широко і прилюдно, з причини цензурних заборон і репресій, якими старий режим Росії окружав гасла автономії і федерації. Але як тільки українське громадянство діставало змогу свобідно висловити свою гадку, воно повторяло ся неустанно всюди і завжди: з трибуни першої і другої Думи, в пресі „днів свободи“ і т. ин. Тепер же воно могло бути проголошено не тільки друкованим словом, але і живим—на великих зборах, маніфестаціях і в усякого рода прилюдних заявах, до котрих прилучають ся українські і не

українські зібрання на місцях, заявляючи солідарність з ними і підтвержуючи, що се домагання всього українського громадянства і всіх політично-свідомих верств України.

Без сумніву, воно зістанеться тою середньою політичною платформою, на котрій буде йти об'єднання людности України без різниці верств і народностей. Середня між програмою простого культурно-національного самоозначення народностей і домоганням повної політичної незалежності.

Програма культурного самоозначення, котру недавно в одній з своїх промов необережно прийняв за міру національних домагань народів Росії, і в тім і народу українського, голова нинішнього тимчасового правительства кн. Львов, тепер вже нікого на Україні не вдовольить. Ті часи, коли українському громадянству приходилося рахувати ся з обставинами старого режиму, з неможливістю виявити масову волю українського народу до всієї повноти національного життя і з тим недовірем, яке виявляло до українства, як до руху народнього, громадянство російське, минули безповоротно. Тоді не тільки уряд, а й поступове російське громадянство ставило ся до українства як до якоїсь невеликої інтелігентської купки: її звязки з народом представляли ся сумнівними, її запевнення про потреби народнього життя приймали ся скептично. Українцям приходилося проробляти тяжку педагогічну роботу над сим громадянством, по принципу „від легшого до труднішого“ висуваючи на чергу найбільш елементарні, безсумнівні для всякої, просто тільки гуманно і культурно настроєної людини. Такі були домагання українського навчання в школі, допущення української мови в урядованню, суді і церкві—на лнії, де українські маси стрічаються з культурою, громадською і державною організацією. Воля народу не могла бути виявлена, приходилося сі скромні домогання аргументувати більше „од розуму“. Вони повторяли ся довго, і так іще недавно, і коли були б услухані в час, витворили б трівку моральну звязь між українським громадянством, з одного боку, російською державністю й великоруським поступовим громадянством, з другого

Але, на превеликий жаль, їх не слухали, поки був час. Не послухано і в критичний момент, коли російське правительство, користаючи з війни, заходило ся знищити і викоринити українство в Галичині і в Росії, не спиняючи ся перед найбільш вандальськими, варварськими заходами. Українці не знайшли помочи і підтримки в великоруським громадянстві ніде,—крім деяких соціалістичних груп.

Се—треба правду сказати—викликало в Українцях глибоку зневіру до російської поступовости і демократії, до можливости, в союзі з нею, забезпечити повноту українського національного життя в рамках російської конституційности. Всю можливість українське громадянство вірило перед війною.

коли завязували ся, як здавало ся, міцні звязки між ним і поступовим великоруським громадянством. Але звязки ці не витримали воєнної проби. З тим стало все більше зростати переконання в неминучій потребі забезпечити українському народови державне право—або федерацією Російської держави, а як ні, то повною незалежністю України. Тільки державність признавалась певною запорукою вільного політичного і національного розвитку українського народу. Се стало ся і відстати ся не може. Від сього становища не може бути повороту назад, в пройдені стадії чисто культурного самоозначення або культурної автономії.

Широка автономія України з державними правами українського народу в федеративнім звязку—се та програма даного моменту, від котрої не може бути уступлення назад. Всякі перешкоди, всякі вагання в задоволенню її з боку провідників Російської держави, чи кермуючих кругів російського громадянства може мати тільки оден наслідок — се пересунення центра ваги в бік українського самостійництва. Про се самостійництво російські лідери заговорили з думської катедри ще перед війною. Але вони самі й дали йому зброю в руки своєю хиткою, ухильчивою політикою в українській справі в сих останніх роках українського лихолітя. В теперішній хвилі прихильники самостійної, чи вірнійше сказати—незалежної України годять ся зістати ся на спільній платформі широкої національно-територіальної автономії і федеративного забезпечення державного права України. Прапор самостійної України стоїть згорнений. Але чи не розгорнеть ся він з хвилею, коли всеросійські централісти захотіли б вирвати з наших рук стяг широкої української автономії в федеративній і демократичній Російській республіці?

З сим треба великої обережності. Се повинно бути ясно керманичам Російської держави!

Від слова до діла!

Автономія—федерація! Широка автономія України в її етнографичних межах в федеративнім звязку з демократичною Російською республікою. Се наша платформа, се гасло, з котрим підіймають ся і стають безконечні лави українського війська, селянства, робітництва, молоді, інтелігенції, і з ними пліч-о-пліч все нові й нові групи иньших народностей України, з не-українських меншостей Української землі. Поки що відокремлені, вони що далі будуть певно ставати густійші і більші, в міру того, як буде їм виясняти ся реальна сила українства і усвідомлятиметь ся дійсний характер його—що воно не має в собі нічого насильного, виключного, агресивного, ніяких апетитів до панування, гноблення чи до обмежування в правах иньших народностей.

Але яким шляхом мусимо йти до тієї мети, яким способом здійснювати се гасло?

Уставлення автономного ладу в національних територіях і федеративного устрою в Російській республіці, так само як і самої сеї республіки призначено на установчі збори Російської держави. Тимчасове правительство запевняє в своїм бажанні скликати ці збори як найшвидче, але не таїть трудностей зв'язаних з скликанням їх в тих обставинах, коли величезна маса мужеської людности, найбільш цінна й активна, стоїть на фронті, в окопах, або пробуває за границями в полоні. Кінець-кінцем зістаєть ся, неясним і невідомим, як скоро можна буде скликати ті збори, чи можливо се буде ранійше кінця війни й демобілізації армії. А до того часу—чи та програма автономії й федерації має зіставати ся тільки в формі декларації, і ми й иньші народности та групи, заінтересовані в її здійсненню, будемо займати ся самою агітацією за нею та приготуваннями до виборів до установчих зборів?

Мабуть ні! Се була б недопустима пасивність, злочинне занедбання, становище не згідне з духом нинішнього часу, поведення нав'язане до-революційним способом мишлення, у власті котрого нам ніяк не можна зіставатись!

Велика революція, пережита нами, була не тільки увільненням від царської деспотії, але й від уз того бюрократичного формалізму, що завданням своїм ставив полонити всяку ініціативу, гальмувати всяку самодіяльність людини і громадянства. Воно, се громадянство, навикши ходити як віл у ярмі, ще не може відразу навикнути до самодіяльності й ініціативи, далі жде всього з гори—щоб йому звідти щось виразно дозволили (по старому принципу—що не дозволено, то, можливо й заборонене), до чогось закликали, щось задекретували. Тим часом новий лад власне чекає від громадянства, щоб воно як скорше, не гаючи ся, само організувало ся відповідно новим принципам свободи й самодіяльності, приновляючи ся до обставин місцевого життя, до вимогів даного моменту,—аби скріпити новий свободний устрій і забезпечити його від усяких лукавих замислів явних і тайних ворогів свободи й демократизму.

І так мусить бути. І ранійше явна була неможливість правити і кермувати життєм усеї двіста мільйонної Росії, з її безконечними відмінами національностей і областей, культурних і економічних умов, навіть в сорозмірно спокійних обставинах і налажених формах правління. Як можна тепер, від тимчасового правительства, чекати всякого розпорядку, нормовань і декретовань усього, коли сьому правительству приходить ся розриватись між скріпленням фронту, занедбаного старим режимом, страшенним розвалом тилу, сотвореним тим же режимом, і укріпленням здобутків революції? Як можна до того всього покладати на нього ще й організацію нового життя на місцях? Очевидно, тимчасове правительство не може того всього подолати; воно чекає, щоб на місцях прихильники нового ладу, свободи й демократії організували його самі, і готово дати

санкцію, приложити свою печатку до всього того, що буде зроблене в тім напрямі на місцях. Житє страшенним рухом летить вперед; що не поспіває за ним, тим самим розпадаєть ся, нищить ся і гине. Треба творити нові форми організації згідно з новими умовами. Робити се можуть тільки організовані сили на місцях. Тимчасове правительство се розуміє.

Ми бачимо цілий ряд таких виступів його, де воно санкціонує ті домагання країв і народностей, які йому приносять ся. З різних сторін ідуть вісти, що місцеві національні більшости беруть на себе вже тепер справу організації свого краю на нових, автономних підставах в порозумінню з національними меншостями своїх країв і з тимчасовим правительством.

В середині березня ми прочитали звістку, що литовські національні організації постановили в найблизшій часі скликати комітет, зложений з представників литовської більшости і народностей-меншостей сього краю (Жидів, Білорусів, Поляків і Великоросів), щоб організувати автономний лад в литовських губерніях, і тимчасове правительство дало вже на те свою принципіальну згоду. Тиждень по тім читали ми про аналогічну постанову білоруського національного зїзду, що вибрав виконавчий комітет і поручив йому в порозумінню з тимчасовим правительством організувати урядування на Білій Русі. Коло того ж заходили ся Естонці, жадаючи вилучення їх національної території з дотеперішніх губернських поділів і уставлення на ній генерального комісара. Недавно були звістки і про Лотишів, про Молдаван. Роблять в тім напрямі заходи й інші народи Росії.

На великій українській території треба, розумієть ся, більше часу, щоб порозумітись з іншими народами й виробити програму організаційної роботи в спілці з ними. Але провідна лінія наша буде та сама. Ми не можемо з заложеними руками сидіти і чекати, що нам принесуть установчі збори—який там лад буде уставлений, який напрям візьме перевагу—централістичний чи федералістичний, чи признає він автономію, якої хочемо, чи заперечить.

Як і інші народи Росії, але ще більше, ніж котрий з них, ми навчені гірким досвідом про те, як сильно сидять централістичні змагання навіть у кращих представниках великоруської інтелігенції. Ми мусимо рахувати ся з тим, що й тепер усі наші декларативні заяви про потребу широкої національно-територіальної автономії, поки вони будуть тільки деклараціями, або не виходитимуть з меж фактичної українзації органів місцевого самоврядування або місцевих установ,—будитимуть у тих кругах сумніви і скептичні рефлексії що до того, поскільки, мовляв, се домогання автономії реальне, дозріле, закорінене в житі. А у великоросійських централістів знайдуть ся союзники і між недержавними національностями!

Ми не можемо в таких обставинах ризкувати тим, що являється питанням життя і смерті в нинішніх умовах для нашого народу і для всього краю, для всієї людності його—його широкого автономією. Ми не можемо ставити сього домагання в залежність від того, чи збереться на установчих зборах централістська чи автономно-федералістична більшість, чи автономісти-федералісти потягнуть за собою інших. Ми мусимо йти на певне.

Тільки поставивши всіх перед фактом, ми розвіємо їх сумніви—так, як реальні виступи українства в останніх тижнях примусили замовкнути старі балачки про те, що, мовляв, українство не має ґрунту в масах, і т. ин. Тільки творячи самі автономію України, українізуючи або творячи нові органи місцевого самоврядування, в контакті й порозумінні з іншими народностями, об'єднуючи їх спільними установами і вінчаючи об'єднання автономним органом цілої України (я намічую тут плян, а не хронологічний порядок сеї роботи, котра повинна йти одразу знизу, зверху і з середини), ми доведемо тим самим реальність, життєвість і користність сього домагання. Підтримуючи всею силою сеї організації новий лад, творячи з неї міцну твердиню його, піддержуючи нею тимчасове правительство у всіх, що служитиме скріпленню свободи і демократії, ми будемо йти в контакті з ним і в сій нашій роботі в краю. І нарешті ухваливши нову організацію краю об'єднаною волею представництва України, організованого так, щоб воно дійсно могло виявити волю людности всієї нашої країни,—ми не будемо з тривогою чекати вислідів Установчих Зборів, як розгнання якоїсь всеросійської лютереї, а будемо знати, що вони нам дадуть.

Дадуть те, що властиво по самій ідеї своїй дати повинні—останню юридичну санкцію того устрою, який виробить ся на місцях, в національних і всяких інших областях в згоді з принципами свободи й демократизму, за порозумінням місцевих національних і класових груп, і Установчим Зборам буде предложений вже до остаточного потвердження і затвердження.

Народностям України.

Ми домагаємо ся державного права для українського народу в федерації народів Росії, широкої автономії України в її етнографічних межах, повноти політичного, культурного і національного українського життя. Але все се не має бути, не повинно бути, і не буде погрозою для інших народностей, які мешкають на Україні! Ми добуваємо державне право для української землі не для того, щоб панувати над національними меншостями України. Ми домагаємо ся для неї широкої автономії не для того, щоб тільки для себе використовувати її права. Повнота національного життя, котрої ми добиваємо ся

для українського народу, не повинна затопляти інших народностей і обмежувати їх змагання до свободного розвитку своєї культурної і національної стихії.

Ні трохи! Ми не на те цілими поколіннями бороли ся і страждали за права нашого народу, щоб з хвилею, коли його права будуть здобуті, поставити иньшу мету—приборкування слабших народностей і панування над національними меншостями великої Української землі. Ми не на те доводили права кожної народности на її національне самоозначення, незалежно від її „зрілості чи недозрілості“, історичности чи неісторичности, культурних заслуг, великих чи малих розмірів, аби тепер відмовляти якій небудь народности сього права на котрій небудь з сих підстав. Ми не на те виступали проти „національного еросу“, проти роздування національного шовінізму, проти принципу, що для національного успіху все дозволено,— щоб тепер самим ступити на сю дорогу.

Ми не візьмем прикладу з Угрів, котрі виступали перед Європою лицарями вільности, а у себе в Угорщині, добувши для неї державне право, завязали в неключиму неволі всі инші народности. Ми не підемо слідами Поляків, які писали на своїм прапорі „за нашу і вашу вільність!“, а сю вільність скрізь, де тільки забирали перевагу, звертали против слабійших: против Українців в Галичині, проти Жидів у королівстві. Ми не будемо лицемірно називати своїми духовими вождями великих одшедших борців за національну рівноправність і свободу і разом—обмежувати сю рівноправність і свободу нашим не-українським співгромадянам в хибно зрозумілих інтересах українства. Сього не буде!..

Ми, ті що несли прапор визволення в найтяжші часи неволі, зістанемо ся під ним і виступимо рішучо проти всякого ухиляння від тих принципів, котрі написані були на стягу українства. Будемо рішучо поборювати всякі шовіністичні течії, коли б вони стали прокидатися серед нашого громадянства, або з провокаційними завданнями прищиплювали ся йому з якої небудь сторони. Ми виступимо рішучо проти всяких заходів звернених на те, щоб порізнити нас з нашими співгромадянами иньших народностей. І ми певні, що українське громадянство, український народ, в котрого політичну розважність ми твердо віримо й високо її ставимо, нас у тім напрямі підтримає твердо, широко. Оборонці української національности не будуть націоналістами...

Ми хочемо, розумієть ся, вірити, що й представники національних меншостей України відповідно зрозуміють своє становище: підуть з свого боку на зустріч українським політичним домаганням і тим скріплять позицію оборонців прав національних меншостей. Національний такт, зрозуміння свого власного інтересу повинен підказати їм, що в сей великий момент, коли український народ заходиться будувати разом

з своєю волею волю України як території, вони повинні бути з ним, а не стояти оподалік в нейтральній ролі сторонніх свідків, котрі чекають, чим скінчить ся отся робота, щоб відповідно до того пристати чи до централістів чи до автономистів. Ті що стануть при Українцях рішучо, одверто і сміло в сей рішучий момент, сотворять на будуче міцний духовний, сердечний звязок між українським народом і собою. Ті що будуть тримати ся оддалік або ворожо, не можуть, розуміеть ся, претендувати на особливо теплі почуття і з української сторони. Але правова сторона мусить бути витримана незалежно від симпатій і антипатій.

Право національних меншостей буде забезпечене!

Білоруси там де вони живуть в меншості на українській території—наші найблизші брати, товариші нашої вікової не-недолі і боротьби за національне жите, Великороси—походженням чи вихованням, Поляки, котрі захочуть заховувати свою польську культуру, Жиди—найчисленніша з неукраїнських народностей України, яка з сього становища має право на нашу особливу увагу, Чехи, Молдовани, Мусульмани, й інші народности, повинні дістати—і я певен, дістануть пропорціональне представництво в наших автономних органах.

Мова їх буде прийнята в зносинах з урядами і органами самоуправи в тих округах, де сі народности становлять певний національний мінімум. Українська шкільна рада, певно, подбає про те, щоб у сих місцевостях, і взагалі, де буде відповідне число учеників тої чи иншої народности, вони мали змогу вчити ся на своїй рідній мові. Всі сі національні чи релігійні групи матимуть право закладати свої культурні і релігійні товариства і установи і діставати для них підмоги з автономного скарбу України, і т. ин.

Все се в загальних рисах намітить комітет для вироблення автономного статуту України, організований Центральною Українською Радою з участю представників всіх головніших народностей України в недалекім часі. Українському ж громадянству, до того часу особливо, належить пильно вистерігати ся всього, що розминаєть ся з принципом права не українських народностей України, всього що може затрівожити їх що до дальшого становища на Україні, що до повноправности і рівноправности, культурних і національних прав і їх пошановання з української сторони.

Всякі прояви українського шовінізму, виключности, нетолеранції супроти инших народностей не симпатичні й небажані взагалі коли б то не було. Тепер же, в нинішніх обставинах, коли так треба такту і розваги, поразуміння і солідарности для осягнення великої мети,—вони недопустимі зовсім. Їх треба попросту признати національним злочином і виступати проти них з усею рішучістю.

Чи Україна тільки для Українців?

З різних сторін до мене звертають ся з тривожними запитаннями, чи се за нашою згодою і відомістю виголошують ся по різних місцях такі слова, що Україна тільки для Українців, а „кацапам“ звідси треба забиратись, що всякі посади на Україні повинні тепер займати тільки Українці, а иньшим людям робить тут нічого. Сї розмови дуже неприємно вражають навіть дуже прихильних для українства людей, а деякі люде поступові, ідейні з не-Українців, які по своєму старали ся для краю, беруть собі такі розмови до серця і справді збирають ся з України перебирати ся до иньших сторін. Не маючи змоги окремо відповідати на такі запитання і заспокоювати затрівожених, я ще раз беру ся за перо, щоб сею дорогою відповісти з усею рішучістю—Ні!

Ні я, ні мої товариші, організовані Українці, не згоджували ся з такими поглядами, не мали ніяких таких гадок, навпаки—завсїди проти них виступали, і виступатимуть, бо вони не згідні ні з нашими принципами, ні з інтересами України.

Ми думаємо як раз, що Україна не тільки для Українців, а для всіх, хто живе на Україні а живучи любить її, а люблячи хоче працювати для добра краю і його людности, служити їй, а не обирати, не експлуатувати для себе.

Всякий, хто водить ся такими поглядами, дорогий співгромадянин для нас, незалежно від того, хтоб він не був—Великорос, Жид, Поляк, Чех. А хто хоче тільки жити ся з праці народньої, бути паразітом, поїдателем солодких кусків—той нам не потрібен, без ріжниць, чи він не-Українець чи Українець.

Виклики про „Україну для Українців“ відзивали ся не від нинішнього дня. Але вони походили від окремих людей, або від дрібних гуртків, які зіставали ся поза межами організованого поступового Українства. А організоване українське громадянства безоглядно заявляло ся против них.

Десять літ тому назад наш визначнійший письменник В. Винниченко їдко висміяв сих людей, котрі навіть в українських тюрмах не хотіли терпіти кацапів і веліли їм забирати ся до Московщини. В сій іронії був глибокий зміст. Поки Росія була в'язницею народів, Україна зробила ся тісною камерою сеї в'язниці, й її арестанти, збиті силомць до купи, позбавлені свободи й ініціативи, не маючи виходу з свого неможливого становища, зривали серце на своїх товаришах, шукаючи між ними ще слабших, ще більш обділених долею. На сїм ґрунті виростав шовінізм, антисемітизм, „сей дурацький соціалізм“, як його влучно прозивано, і всякі иньші викривлення громадської думки. Але в просторій хаті широкої автономії України, котру будуємо на міцних підвалинах російської революції, повинно знайти ся місце всім користним, активним робітникам, перейнятим бажаннями добра громадянству, без ріжнениці їх національності, партійних поглядів й ідеології.

Ріжні вихватки, не згідні з сими нашими прінціпами, походять часом від людей, рознервованих пережитим українським лихолітем, нагінками правительства і неприхильністю російського і зросийщеного громадянства. Не хочу тим оправдувати їх, але все таки добачаю в тім деякі „лагодячі обставини“ (смягчающія обстоятельства), коли маємо тут до діла з людьми, які давнійше справді терпіли за своє українство. Але се мабуть буває дуже-дуже рідко. Скільки можу судити, далеко частійше вихвачують ся з такими шовіністичними гаслами люде, які дуже тихо сиділи підчас попередніх нагінки на українство і стали виявляти незвичайну прудкість, тільки коли запахло в повітрі печеним.

Вони дійсно виявляють велику готовість спихати „кацапів“ і займати їх місця з „присвоєним содержанием, отоплением, освѣщеніем“ й всіми иньшими онерами. Але ся готовість їх не викликає ніякого спочутя в кругах організового українства!

Ми навпаки хочемо задержати на місцях всіх старих користних, ідейних робітників, щирих прихильників свободи і демократизму, готових приворовитись до потреб нового життя українського народу і цілої України. Коли ми виводимо свідомих Українців на провідні місця, то тільки для того власне, щоб дати новий напрям, нову орієнтацію діяльності сих установ і організацій в умовах виволоеного українського життя. Без усякої радості віддаємо ми на се діло наших товаришів, відриваючи від нашої організаційної роботи, і вони приймають сі доручення, не як добрий кусок, а як малоприємний обов'язок перед даною хвилиєю.

Потреби української національної роботи—організаційної, літературної й політичної—такі великі тепер, що стараємо ся відставляти від неї як найменше сил, і тому завжди готові зіставити кожне місце в руках людини нам созвучної, суголосної, що стоїть на ґрунті інтересів краю й його людности, признання прав і потреб української більшости, при забезпеченню прав меншостей. Чим більше буде таких певних і суголосних, солідарних з нами людей з не-Українців, тим лекше буде робота Українців, і тому вони можуть їх тільки витати тут на Україні.

По Українським Національним Зїзді, 6—8 квітня.

Від закінчення зїзду проминуло кілька днів. Можна зібрати вражіння й поділити ся гадками з приводу його.

Скільки я міг выяснити собі з тих голосів, які довело ся переслухати за сі дні, загальне вражіння від зїзду зістало ся втішне. Зїзд був людний, представляв собою велику сіть організацій, що охоплювала собою переважну частину нашої території. Він вивів на видовище масу нових людей, з ріжних українських верств: представників селянства, салдатів, робітників, і не вважаючи на все намітив дуже однодушно основні лінії української політичної тактики, не кажучи про політичну платформу. Не без того, щоби деякі промовці не впадали ча-

сами в мітінговий тон, виливаючи те, що наболіло на серці, перед свідомим громадянством, котре вперше побачили перед собою в такій масі. За всім тим зїзд взагалі мав характер дуже діловитий, зробив за сі три дні дуже багато й посунув справу організації значно наперед.

Сі втішні помічення стають ще втішнішими, коли до того розважити ще обставини, за яких зїзд скликав ся. Вони зовсім не сприяли організованості українського громадянства. Адже два з половиною роки Українці зіставали ся без преси. Вона почала відновляти ся тільки перед самим зїздом, і через страшенну дезорганізацію друкарської та видавничої справи не встигла добре наладити ся й досі. Ніякої організації громадської мисли перевести не було змоги. Новозаснована Центральна Рада також до самого зїзду не встигла вийти з стадії власної організації і зайнята біжучими політичними справами, не могла уділити багато часу й уваги підготовчій праці для зїзду. Вона постарала ся тільки, за недостатчею української преси, розіслати яко мога більше повідомлень на місця громадським і земським установам і всяким організаціям, про які мала відомості.

Двері зїзду були відкриті широко, і до них потекла справді густа лава нового елементу, серед котрого згубила ся стара гвардія давніших українських організацій. Переважну більшість зїзду становив „новий чоловік“, який організував ся в останніх роках, і ще більше—в останніх тижнях, без преси, без організованої агітації, більш стихійно, під давніми рефлексіями української літератури й публіцистики. І коли тим не менше вся ся маса нового елементу пішла так однодушно й одностайно, свідомо й діловито—тут виявила ся, за недостатчою підготовки, вся сила великого організаційного інстинкту і хисту нашого народу, його вікової політичної мудрости, котру недурно звеличав на зїзді представник Тимчасового Правительства. Вона охоронила його існування серед найтяжчих обставин його попередньої історії. Вона ж поведе його до нового розвитку, розцвіту і щастя.

Організовані українські групи, що утворили Центральну Раду в тимчасовім складі мали ще те вдоволення, що переконали ся, наскільки та політична платформа, яку вони виставили для даного моменту, відповіла вимогам і поглядам ширшого українського громадянства. Воно через своїх делегатів на зїзді ухвалило їх роботу і зіставило без змін основні підстави національної тактики визначені ними.

Зїзд отже зробив своє. Намітив головні лінії дальшої роботи. До неї тепер треба перейти. Загальні риси такої роботи на місцях зазначив я на зїзді і коротко повторю їх тут. Завданням найближших днів являється організація українських комітетів по селах і містечках, де їх ще нема, комітетів повітових так само, і об'єднання їх в густу організовану сіть по-губернську, об'єднану губернськими українськими комітетами. Після переведення сеї роботи повітові й губернські комітети повинні бути

вибраві делегатами з місць по організаційній схемі Центральної Ради, котра буде вироблена і оповіщена в ближшій часі.

Паралельно з сим об'єднанням і утворенням українських національних організацій повинен розвивати ся процес творення з їх ініціативи комітетів територіяльних, зложених з представників не тільки українського громадянства, а й національних меншостей. Такі територіяльні комітети чи організації могли б розвивати організаційну роботу в контакті з иншими місцевими групами і установами (тими, розуміється, які б схотіли йти солідарно з Українцями) в усяких потрібних випадках: при організації виборів, при всяких політичних виступах, при полагодуванню національних чи класових загострень. Після організації на нових підставах органів міської й земської самоуправи такі мішані, територіяльні комітети можуть місцями фактично здавати ся зайвими, коли й ті органи міські та земські будуть також об'єднанням різних класових і національних елементів в відповідній пропорції. Але далеко не скрізь вони будуть такі, а навіть і там, де нові міські й повітові ради будуть близько підходити своїм складом до тих міжнаціональних комітетів, ці комітети мабуть і там не стануть непотрібні зовсім. Як запасні ініціативні групи, або як регулятори діяльності тих місцевих і земських рад вони будуть варті того, щоб їх заховати і далі.

Ще одне пояснення. Я кажу про „повітові“ і „губернські“ організації тільки приблизно. Наші повіти й губернії—се дуже випадкові комбінації, які часто не відповідають дійсним зв'язкам людности: розривають місця, зв'язані між собою географічними, економічними, комунікаційними (дорожними) зв'язками, а в'яжуть до купи місцевості, які тягнуть зовсім до різних центрів. Тому українським і всяким міським організаціям не потрібно сліпо їх тримати ся, а треба йти за натуральними, реальними зв'язками. Коли частина повіту тягне не до свого повітового міста, а до якогось містечка, можна її відділити. Коли губернія розпадається на зовсім окремі райони—так само. Полудневі українські повіти Курщини, капризом правительства відділені від Чернігівщини й Харківщини, мабуть прилучать ся до тутешніх організацій, так само українські повіти Вороніжчини, то що. Чим природнійше зав'яжуть ся ці райони, тим буде користнійше. Вони відкриють перед нами дійсний, реальний територіяльний поділ України.

Ся організація на місцях дасть підставу до організації краювої, котру признав потрібною, і то негайно, наш зїзд в інтересах координації всієї тої творчої роботи, котрої вимагає від громадянства укріплення нового ладу і перебудова згідно з його принципами форм і відносин місцевого устрою. Вона стоїть теж на черзі, вимагає великої уваги—але її переведення не можливе без організації місцевої.

PA 1474